

3. Концепція Державної програми розвитку освіти на 2006–2010 рр.: схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12.07.2006 р. № 396-р. – С. 4–6.
4. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес / [уклад. М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, К.М. Левківський, Ю.В. Сухарніков] ; відп. ред. М.Ф. Степко. – К. : Освіта України, 2004. – 60 с.
5. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Освіта України. – 2002. – № 33. – 23 квітня.
6. Полевикова О.Б. Професійна педагогічна освіта в умовах глобалізації : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. [“Формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи в умовах ВНЗ”], (Умань, 8–9 жовтня 2009 р.). – Умань : ПП Жовтий, 2009. – С. 79–80.
7. Шинкарук В. Системний підхід до дослідження інтеграційних процесів у вищій освіті України / В. Шинкарук, Х. Чаковський, К. Метешкін // Вища школа. – 2008. – № 9. – С. 12–19.
8. National Qualifications Framework: Development and Certification // Report from Bologna Working Group on Qualifications Framework, May, 2007.

КРИВОНОС Ю.С.

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО ТА СТУДЕНТСЬКИЙ КОЛЕКТИВ ЯК ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО ГАРМОНІЙНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Взаємодія особистості та колективу в умовах дотримання прав і свобод людини набувають особливої значущості. Спираючись на глибинні філософські концепції людини і досвід світової педагогічної думки, сучасна педагогічна наука шукає нові шляхи вирішення проблеми формування особистості студента шляхом взаємодії колективу та особистості. Під час навчання у ВНЗ відбувається становлення особистості студента, тобто його ціннісних орієнтацій, мотивів і потреб, відбувається “професіоналізація” психологічних процесів, зростає потреба в самовдосконаленні. Психічний і соціальний розвиток особистості студента є діалектичним процесом виникнення і роз’язання суперечностей переходу зовнішнього у внутрішнє, саморуку, активної роботи над собою [14, с. 352].

Мета статті – розглянути особливості впливу музичного мистецтва на колектив студентів у процесі соціально-психологічного формування особистості студента.

Як зазначав видатний педагог В. Сухомлинський, “людина – істота суспільна і саме завдяки суспільству в людині формуються її людські риси”, тобто відбувається соціалізація особистості [15]. Кожна людина прагне до самоствердження в колективі, проте процес включення особистості в систему колективних відносин складний, неоднозначний і глибоко індивідуальний. Людина, потрапляючи в оточення інших людей, доволі часто може великою мірою змінювати власну поведінку в процесі спілкування. Видатний російський медик-психіатр, невропатолог, фізіолог, психолог, академік В. Бехтерев виокремив три можливих напрями розвитку особистості в колективі:

1. Колектив буде посилювати особистість і збільшувати її можливості.
2. Особистість залишиться байдужою до колективу.
3. Колектив може уповільнювати соціально-психологічний розвиток особистості [1, с. 333].

Входження особистості в колектив суттєво залежить від її індивідуального соціального досвіду, який визначає характер суджень, систему ціннісних орієнтацій, лінію поведінки. Цей досвід може відповідати, а може й не відповідати судженням, цінностям і традиціям поведінки, які склалися в колективі. Беручи за основу визначення А. Макаренка, колектив можна розглядати як стійке

об'єднання людей, яке має загальну суспільно значущу мету, спільну діяльність, спрямовану на реалізацію цієї мети [15, с. 150]. Розглядаючи співвідношення особистості і суспільства, американський психолог А. Маслоу зазначав, що умовою оздоровлення суспільства є розвиток у людини творчого начала й самоактуалізації особистості, які передбачають єднання людини із соціумом.

Продовжуючи думку академіка В. Бехтерева, науковці розглянули три найпоширеніші варіанти розвитку відносин між особистістю і колективом: 1) особистість підкоряється колективу (конформізм); 2) особистість і колектив перебувають в оптимальних відносинах (гармонія); 3) особистість підкоряє собі колектив (нонконформізм). У кожному з цих загальних варіантів виділяється безліч ліній відносин. Автор теорії розвитку особистості та один з основоположників теорії соціального учіння Е. Еріксон наголошував на тому, що розвиток особистості визначається соціальним світом і між особистістю та суспільством немає антагонізму [2, с. 142].

Якщо в сучасній літературі поняття “колектив” вживається у двох значеннях: як будь-яка організована група людей (наприклад, колектив підприємства) і як високоорганізована група, то в педагогіці колективом називають об'єднання вихованців, якому властивий ряд важливих ознак. Значення студентського колективу полягає в тому, що він є своєрідною ланкою, що з'єднує між собою суспільство та особистість. Це мікросередовище, яке сприяє перетворенню норм і ціннісних орієнтацій суспільства в норми, цінності конкретної особистості.

Період навчання у ВНЗ є одним з важливих етапів у процесі соціалізації людини. В цей період відбувається засвоєння людиною соціального досвіду, накопичення власних цінностей і орієнтирів, норм поведінки. У студентському колективі в сумісній діяльності здійснюється обмін інформацією, формуються різноманітні відносини між студентами: ділове співробітництво, відповідальність, взаємодопомога, доброзичливість. Крім того, розвивається здатність розуміти стан, мотиви вчинків інших і відповідно на них реагувати [14, с. 334].

Характер відносин особистості студента і колективу зумовлений не лише якостями особистості, а й особливостями колективу. Так, одноманітність діяльності й вузький діапазон соціальних ролей у колективі, бідність змісту й одноманітність організаційних форм спілкування між членами колективу можуть негативно впливати на встановлення нормальних відносин. Тому сприяти соціальній адаптації студента в колективі і в соціальному житті допоможе грамотна організація виховної роботи в студентському колективі.

Значним у формуванні особистості є вплив на її свідомість як через колектив, так і засобами музичного мистецтва. Результатом цього впливу повинні бути погляди, переконання, моральна впевненість, формування готовності активно включатись у суспільну діяльність. Музичні твори завдяки своїй різноманітності допускають чимало тлумачень і тому є зручним інструментом для вивчення особистісних якостей студента та проєкції формування суспільних характеристик особистості. Музика впливає на емоції та свідомість людини засобами переконання, тобто в людині відтворюється та особлива емоція, яку виражає конкретний музичний твір. Наприклад, при багаторазовому прослуховуванні меланхолійної музики людина стає меланхолійною, а при прослуховуванні веселої музики – настрій найчастіше покращується і людина стає веселішою. Це

пояснюється законом відповідності: не тільки емоційний зміст, а і сама суть конкретної музичної форми має тенденцію відтворюватися в поведінці людини [8].

Музика – один з найважливіших класів чутних людиною звуків – характеризується їх чіткою організацією за висотою (музичний лад), за гучністю (динаміка), за тембром (інструментовка). Звуки як комунікаційні сигнали несуть людині певну інформацію. Звук – це пружні коливання повітря чи середовища, що передають інформацію про взаємодію тіл і про самі тіла, які коливаються. Музика – це мистецтво звуку, мистецтво, що розгорається в просторі й часі.

На всіх етапах розвитку цивілізації музика відігравала важливу роль. Історія показує, що правителі й мислителі завжди взаємодіяли з тією чи іншою формою музики. У королів, герцогів, священиків, князів були свої “музичні двори”, у феодалів, лордів та баронів – барди, а в простих людей була принаймні народна музика.

Слід зазначити, що в країнах, де існувала велика різноманітність музичних стилів, відзначалася менша прихильність до національних традицій і звичаїв, а де кількість цих стилів була обмеженою, як наприклад у Китаї, прихильність, а точніше навіть поклоніння традиціям, було дуже явним. Ця заява, здається, надає ваги існуючій думці про те, що стилі музики — це просто продукт і вираження цивілізації і національних відчуттів. Тобто спочатку приходять цивілізація, а потім характерні для неї образи музики. Однак істина в тому, що саме нововведення в музиці неминуче призводять до нововведень у політиці і моралі, а не навпаки. Можливо тому після занепаду музики в Єгипті та Греції відбулося падіння самих цих цивілізацій.

Створені когнітивні моделі музичного сприйняття акцентують увагу на аналізі динамічної, процесуальної сторони процесів обробки інформації під час сприймання музики. У цих моделях передбачено обробку інформації декількома послідовними етапами. Відзначено, що пізнавальні здібності у “тренованого” суб’єкта у сприйнятті музики більш тонко диференційовані, ніж у “нетренованого”. У зв’язку з цим психолог, філософ, соціолог, кандидат психологічних наук, доктор філософських наук Г. Іванченко розглянула чотири рівні музичного сприйняття:

1) сенсорний (мікродиференціальний). На цьому рівні відчуттів відбувається тонкий сенсорний аналіз елементарних якостей звука (висота, гучність, тембр) та їх взаємодія між собою;

2) звуковисотно-інтонаційний. Тут відображення звука відображення на рівні сприйняття: цілісний музичний звук оцінюється і переживається як частина мотиву, інтервалу, акорду, як ступінь ладу. Таке переживання співвідношень між звуками дає змогу розрізняти, сприймати музичну фразу, мелодію, окремі звуки, інтервали;

3) емоційно-семантичний. У нього входять мелодичний, гармонічний та поліфонічний види сприйняття. Він спирається на добре розвинене ладове відчуття і довільні, стійкі музично-слухові і музично-ритмічні уявлення. Минулий музичний досвід дає слухачу змогу передбачати подальший розвиток мелодії, гармонії. Також на цьому рівні виявляються як інформаційна, репродуктивна, так і евристична функції музично-слухової системи;

4) інтегрально-семантичний, евристичний рівень. Для цього рівня характерні послідовно-одночасний процес побудови музичного образу й аналітико-синтетичні операції музичного мислення. На цьому рівні емоційна оцінка звучання дає можливість інтерпретувати його як змістову семантичну структуру [8, с. 94].

Музика – це формула, що не виражається словами (звісно не мається на увазі пісня). Психологи довели, що якщо людина повторює якусь формулу, що утверджує фізичні чи моральні якості, то людина дійсно набуває цих якостей. Так само і слухач усвідомлює, що музика пробуджує певні відчуття і такі самі відчуття тією чи іншою мірою завжди пробуджуються при прослуховуванні тих чи подібних музичних творів і є також певною формулою. Музика завжди викликає в слухача певні емоційні стани, а через те, що емоційні звички формуються легко, а можливо навіть легше, ніж інші звички, вони зрештою стають частиною натури. Арістотель напевне знав про це, говорячи, що “за допомогою музики людина прилучається і привчається відчувати правильні емоції” [8].

Отже, музика впливає не тільки на почуття чи емоції людини. Деякі твори музичного мистецтва можуть впливати і на свідомість. Яскравим прикладом цього є музика Й. Баха, яка належить до інтелектуального типу і справляє досить вагомий вплив на людське мислення. Звертаючись до творчості композиторів XVIII ст. Д. Скарлатті та В. Моцарта, творам яких були характерні трелі, рулади, варіації, можна прослідкувати, що в житті епохи це втілювалось у манерності, моді на жабо, оборки, прикраси. Чим легша, веселіша та радісніша музика, тим безпосередніша і триваліша її дія на слухача. Тому сучасна молодь віддає перевагу так званій легкій музиці. Можливо, з тієї самої причини всі композитори, які писали для клавесину і музика яких сприймалася легко, у тому числі Д. Скарлатті, справляли на своїх сучасників миттєвий вплив, тоді як музиці Л. Бетховена, наприклад, потрібно було для цього майже століття.

Сучасні дослідники вивчають проблеми сприймання музики як формування змісту у свідомості слухача [3; 4], особливостей слухового простору (вданого чи реального). Проблема сприйняття та впливу музичного мистецтва розглянуто в працях Е. Назайкінського, В. Медушевського, Г. Головінського. Зокрема, ідея про єдність простору і часу в музичному творі також здобула визнання [5], вона виявляється як відповідна “подієвість” [6, с. 204], оскільки “музика – це саме становлення” [7, с. 326–327]. Сприймання музичного твору розуміють як складний процес, де поєднуються емоційна та інтелектуальна сторони, зміст музичного матеріалу й особливості особистості. Ця єдність зумовлює явище музичного переживання з усіма специфічними і характерологічними особливостями [8; 11].

На особливу увагу заслуговують дослідження, які так чи інакше розкривають особливості творчої діяльності в ході прослуховування музики. Дослідження процесів творчої уяви в ході діяльності митців-музикантів виявили процеси осциляції внутрішніх і зовнішніх образів, що є важливим при підготовці майбутніх учителів музики та музичних керівників у дитячому дошкільному закладі [11]. Так, образи уяви не піддаються повному контролю суб'єкта. Під час створення і відтворення музики детермінованими є лише певні її аспекти, тоді як більшість залишаються відкритими уяві, а це є джерелом творчості [12]. Стимулювання творчої діяльності особи в ході музичної слухачької діяльності є

однією з провідних проблем щодо розуміння сучасних підходів до її розвитку, створення можливостей для прояву та розвитку індивідуально-психологічних особливостей у процесі музичної мисленнєвої діяльності суб'єкта [13].

Висновки. Органічне поєднання виховання (зовнішнього педагогічного впливу), навчання, самовиховання, використання системи конкретних виховних справ, які одночасно вирішують завдання інтелектуального, фізичного, патріотичного, морального, естетичного й екологічного виховання в єдиному виховному процесі може стати основою для проєкції соціально гармонічної особистості та висококваліфікованого спеціаліста. Враховуючи вікові та психологічні особливості студентів, їх здатність до сприйняття навколишнього середовища, можна сказати про те, що саме студентський колектив є сприятливим середовищем для закладання основ моральності, духовного розвитку суспільства. Крім того, студентський колектив може стати ареною для самовираження та самоствердження особистості, сприяти розвитку і збагаченню природних задатків студента, його творчої індивідуальності, залученню до духовних цінностей суспільства засобами музичного мистецтва, формуванню таких якостей особистості, як відповідальність, дисциплінованість, любов до своєї майбутньої професії.

Література

1. Петрушин В.И. Музыкальная психология : учеб. пособ. для вузов / В.И. Петрушин. – 3-е изд. – М. : Академический проект : Гаудеамус, 2009 – 400 с.
2. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія : підручник : у 2 кн. / Л.Е. Орбан-Лембрик. – К. : Либідь, 2004. – Кн. 1 : Соціальна психологія особистості і спілкування. – 576 с.
3. Сохор А. Вопросы социологии и эстетики музыки / А. Сохор. – Л. : Советский композитор, 1981. – 295 с.
4. Thoresen L. An auditive analysis of Schubert's Piano Sonsts op. 42 / L. Thoresen // Semiotica. – Vol. 66. – № 1. – P. 211–237.
5. Медушевский В.В. Интонационная форма музыки / В.В. Медушевский. – М. : Композитор, 1993. – 194 с.
6. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества : сб. избр. тр. / М.М. Бахтин. – М. : Искусство, 1979. – 423 с.
7. Лосев А.Ф. Основной вопрос философии музыки / А.Ф. Лосев // Лосев А.Ф. Философия. Мифология. Культура / А.Ф. Лосев. – М. : Политиздат, 1991. – С. 315–335.
8. Иванченко Г.В. Психология восприятия музыки: подходы, проблемы, перспективы / Г.В. Иванченко. – М. : Смысл, 2001. – 264 с.
9. Костюк А.Г. Музыкальное восприятие как предмет комплексного исследования / А.Г. Костюк // Сб. ст. – К. : Муз. Украина, 1986. – 126 с.
10. Теплов Б.М. Избранные труды : в 2 т. / Б.М. Теплов. – М. : Педагогика, 1985. – Т. 1. – 328 с.
11. Rosenberg H.S. Creative transformations: How visual artists, musicians, and dancers use mental imagery in their work / H.S. Rosenberg, W. Trusheim // Imagery: Current perspectives / E.S. Joseph, P. Robin. – N. Y. : Plenum Press, 1989. – P. 55–75.
12. Cook N. Music, imagination and culture / N. Cook. – Oxford : Oxford University Press, 1990. – 243 p.
13. Моляко В.А. Психология конструкторской деятельности / В.А. Моляко. – М. : Машиностроение, 1983. – 134 с.
14. Лекції з педагогіки вищої школи : навч. посіб. / [за ред. В.І. Лозової]. – Х. : ОВС, 2006. – 496 с.
15. Левківський М.В. Історія педагогіки : навч.-метод. посіб. / М.В. Левківський. – 3-те вид., доп. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 190 с.

КУЛЬКО В.А.

ЩОДО СУТНОСТІ МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

В умовах інтеграції України в міжнародне співтовариство відбуваються зміни не тільки в економічній та політичній сферах, а також у системі вищої освіти, яка має відповідати світовим стандартам. Високі вимоги до кваліфікації